

DOI: 10.26468/trakyasobed.1671474

Trakya University Journal of Social Sciences

Kedi Motifi: Türk Memorat ve Masallarında Bir İnceleme

The Cat Motif: Analysis of Turkish Memorates and Folktales

Dr. Eser Kara*

Bağımsız Araştırmacı, Malatya, Türkiye

ÖZ

Türk halk kültüründe kedi, olumlu ve olumsuz yönleriyle önemli bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, kedilerin memoratlardaki mistik konularının ve masallardaki karakterleri ile işlevlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, kedilerin sembolik değerleri, Türk mitolojisindeki yerleri ve kültürel yapı içindeki rolleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda, Türk halk kültüründe kedi motifinin bireylerin kader, ahlaki normlar ve doğaüstü güçlerle ilişkisini yansıtan biçimleri incelenmiş, kedi figürünün farklı durum ve anlatı türlerinde nasıl anlam kazandığı üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra çalışmada, Türkiye dışındaki Türk topluluklarının inanç ve anlatılarından örnekler yer verilmiş, literatür taraması yapılmış, sosyal ve dijital platformlardan yararlanılmıştır. Yapılan incelemeler doğrultusunda, memoratlarda ve masallarda kedi motifinin yaygın biçimde kullanıldığı ve bu motifin Türk halkının kedilere dair köklü ve zengin inanç dünyasını, onun yaratıcı tasavvur kabiliyetini yansıttığı tespit edilmiştir. Çalışma, sözlü kültürde kedilerin çeşitli işlevlerini analiz ederken memorat ve masallardaki pozisyonlarını da ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylece, kedi motifinin halk anlatılarındaki derin sembolik katmanları ve kültürel sürekliliği içindeki yerini belirlemek amaçlanmıştır. Kedilerin Türk kültüründe önemli anlatı türleri arasında yer alan memoratlar ve masallardaki yerinin incelenmesi, hem Türk kültür ve düşünce dünyasının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak hem de halk anlatılarındaki kedi sembolü ve motifine yeni bir bakış açısı sunacaktır.

Anahtar kelimeler: Kedi sembolizmi, mitolojik hayvanlar, Türk halk inanışları, don değiştirme, demonik varlıklar

ABSTRACT

Cats emerge as a significant symbol in Turkish folk culture that embodies positive and negative attributes. This study aims to examine the mystical status of cats in memorates, including their characters and functions in folktales. It also explores the symbolic values attributed to cats, their place in Turkish mythology, and their roles within the cultural structure. Accordingly, this study investigates how the cat motif reflects the relationships between individuals and fate, moral norms, and supernatural forces and focuses on how this feline figure acquires meaning across situations and narrative types. In addition, the study includes examples from the beliefs and narratives of Turkic communities outside Türkiye, supported by an extensive literature review and data obtained from social and digital platforms. The findings indicate that the cat motif is widely used in memorates and folktales—two significant narrative genres in Turkish culture—thereby reflecting a deeply rooted and rich belief system regarding cats and the creative imagination and capacity of the people. In addition to the various functions of cats in oral tradition, the study seeks to identify their positions in memorates and folktales. Ultimately, it aims to determine the place of the cat motif within the deep symbolic layers of folk narratives and the framework of cultural continuity. Examining the role of cats in memorates and folktales contributes to an enhanced understanding of Turkish cultural and intellectual dimensions and provides a fresh insight on the symbol and motif of the cat in folk narratives.

Keywords: Cat symbolism, mythological animals, Turkish folk beliefs, shape-shifting, demonic beings

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Eser Kara

E-posta: eserkara44@gmail.com

ORCID: orcid.org/0000-0001-6825-0813

Geliş Tarihi/Received: 08.04.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 13.02.2026

Epub: 26.03.2026

Atıf/To cite this article: Kara, E. (2026). The cat motif: Analysis of Turkish memorates and folktales. *Trakya University Journal of Social Sciences*, Advance online publication. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.1671474>

©Telif Hakkı 2026 Yazar. Trakya Üniversitesi adına Galenos Yayınevi tarafından yayımlanmaktadır. Creative Commons Atıf (CC BY) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır. Copyright© 2026 The Author. Published by Galenos Publishing House on behalf of Trakya University. Licensed under a Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 International License.

EXTENDED ABSTRACT

This study explores the role and significance of the cat motif in Turkish oral culture, particularly within memorates and fairy tales. Cats have been traditionally depicted as supernatural, auspicious, or inauspicious beings in various cultural narratives, influencing folk beliefs over time. In Turkish folklore, cats are regarded as guardian spirits, wise guides, or beings capable of transformation, while in certain narratives, they feature as demonic figures. This dualistic perception illustrates the influence of cultural codes meanings attributed to cats. The Turkish narrative tradition also reflects the cats' perceived insight into human nature and their connection to the unknown. This study addresses the functions of the cat motif in fairy tales and memorates, its place in folk beliefs, and its symbolic value in the collective subconscious. Additionally, examples from Turkish communities outside Türkiye are presented to evaluate the subject from a broad perspective.

The study conducts a qualitative analysis based on memorates and fairy tales compiled from written and oral sources. Through in-depth textual analysis, it categorizes the functions and symbolic roles of cats in Turkish memorates and fairy tales using a thematic approach. It then examines the representation of cats as protective, guiding, demonic, or transformative figures and evaluates their place in folk beliefs and characteristics attributed to them within a cultural context. Furthermore, it investigates the association of cats with not only individual fate but also with social memory and the collective subconscious. Toward this end, shamanistic elements that influence Turkish mythology, folk beliefs, and perceptions of scared animals provide a significant framework. The shamanistic view of animals as spiritual guides and protective beings serves as a fundamental reference for understanding the supernatural attributes assigned to cats in folk narratives. Cats have been perceived at two extremes, associated with luck and misfortune, resulting in their multifaceted and contradictory representation in folk beliefs. The shamanistic perspective, which views cats as beings capable of communicating with invisible realms, intensifies the mystical aspect of such narratives. In certain narratives, cats are identified with human characters and direct events by assuming human forms.

The methodology reveals the evolution of the cat figure across cultural codes over time and its reinterpretation by the Turks. Cats are viewed not only as animal figures but also as powerful symbols within social values, belief systems, and mythological narratives. The study analyzes the perception of the cat motif as a protective, guiding, or demonic figure and examines the transformation undertaken by this motif. This transformation is evaluated as a reflection of social changes and shifts in belief systems. Additionally, it explores the influence of social structure on the roles assigned to cats in Turkish memorates and fairy tales and the transmission of these narratives to the present day. The results indicate that three main categories are used to represent cats in Turkish folk narratives, supernatural protectors, cunning tricksters, and ambiguous figures that bring luck and misfortune at the same time. As protectors, cats guide heroes, warn against impending dangers, or act as guardians against malevolent forces. This function aligns with shamanistic belief systems, as evidenced by the acceptance of animals as spiritual beings that mediate between different worlds. In Turkish folk beliefs, the attribution of special powers to certain breeds of cats has led to their perception as sacred or inauspicious beings. Narratives depict cats that protect and guide heroes as mystical figures, who stand out as special characters in the narrative world, where the concepts of heroism and wisdom intertwine. The cunning trickster aspect of the cat motif is particularly prominent in fairy tales. Cats outsmart humans or supernatural beings through their intelligence, playing roles in stories that may impart lessons or lead to unexpected outcomes. This depiction reflects the independent and intelligent nature attributed to cats. In fairy tales, cats are portrayed as opportunistic, agile, and clever characters, bringing luck to their owners or leading them into danger. The presence of cunning cats alongside heroes undergoing trials contributes to the formation of patterns of narratives that emphasize the importance of intelligence and strategic thinking.

In conclusion, the cat motif is revealed as a multifaceted symbol in Turkish folk narratives, highlighting various representations from guardian spirits to demonic beings and from wise guides to cunning tricksters. Cats have held a significant place in the public's perceptions of nature, fate, and the subconscious and have transformed their meanings along with changing cultural values over time. This study analyzes this multifaceted structure, thus revealing meanings attributed to cats in Turkish culture and their functions in folk narratives. In this context, it also highlights the influence of the cat motif on social memory and belief dynamics. Consequently, the cat figure can be evaluated not only as a folkloric element but also as a reflection of cultural identity and the collective subconscious.

Giriş

İnsanlık tarihinin her döneminde hayvanlar, sadece fiziksel değil, sembolik anlamlar da taşıyan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkar. Hayvanlarla olan bu derin bağ, günlük yaşam pratiklerinden kültürel anlatılara, mitlerden ritüellere kadar geniş bir yelpazede kendini göstermiştir. Türk halk kültüründe hayvanlar, gerek işlevsel yönleriyle gerekse manevi anlamlarıyla kültürel hafızanın ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Özellikle kedi, bu bağlamda dikkat çeken bir figürdür. Kedi, hem evcilleştirilmiş bir hayvan olarak insan yaşamına yakın durması hem de halk inanışlarında ve anlatılarında çeşitli sembolik roller üstlenmesiyle önemli bir yere sahiptir. Bir yandan kedilerin kötü ruhlardan korunma veya uğur getirme gibi mistik özelliklere sahip olduğuna inanılırken diğer yandan memoratlar ve masallarda kedinin çok farklı karakterlerde betimlendiği görülür. Bu durum, kedinin Türk halk inançları ve anlatılarında karmaşık ve çok yönlü bir motif, sembol olarak karşımıza çıktığını göstermektedir.

Çalışmada literatür taraması yapılmış; konuya ilişkin daha önceki araştırmacıların gerçekleştirdiği saha çalışmaları ve derlemeler detaylı bir şekilde incelenmiş, sosyal ve dijital platformlar analiz edilmiştir. Bu incelemeler sonucunda, kedilerle ilgili inanç ve anlatılara dair önemli bulgular elde edilmiştir. Tüm bu verilerin değerlendirilmesiyle belirli çıkarımlara ulaşılmıştır. Çalışmada, uygun bağlamlarda Türkiye dışındaki Türk topluluklarından da örneklere yer verilmiştir. Bununla beraber, Türk halk kültüründe önemli bir yere sahip olan kedi figürü ele alınmış; memoratlar ve masallardaki konumu incelenmiştir. Ayrıca, Türklerin kediyi nasıl algıladığı, ona atfettikleri anlamlar ve kediyeye yönelik tasavvurların niteliği üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılmış, kedilerin Türk halk inanışlarındaki ve anlatılarındaki yerini ele alarak onların bireylerin kader, ahlak ve doğaüstü güçlerle ilişkilerini nasıl yansıttığı incelenmiş, bu kültürel temsillerin, kedilere atfedilen sembolik değerler üzerinden Türk halkının kolektif belleği ve dünya görüşüne nasıl ışık tuttuğu üzerinde durulmuştur.

Türk Halk Memoratlarında Kedi

Türk halk anlatılarında kediler, sadece günlük yaşamın bir parçası olan hayvanlar değil, aynı zamanda doğaüstü olayların, olağanüstü varlıkların ve manevi güçlerin bir sembolü olarak karşımıza çıkar. Memoratlardaki kedi tasvirleri, bu hayvanın halk hafızasında nasıl algılandığını, inanış ve pratiklerdeki yerini yansıtır. Kedilerin insanlarla kurduğu ilişki, onların bazen koruyucu bir ruh, bazen uğursuzluk getiren bir varlık olarak betimlenmesine yol açmıştır. Türk halk memoratlarında kedilere atfedilen anlamlar ve halk arasında aktarılan ve kedilerin doğaüstü olaylarla ilişkilendirildiği örnek anlatıların incelenmesi kediyeye dair inanç ve tasavvurların Türklerde ne şekilde var olduğunu anlamak açısından son derece önemlidir.

Bu anlatılar, kedinin halk kültüründeki derin sembolik anlamını ve gizemli boyutunu anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Memoratlar, Türk kültür ve inancındaki demonik varlık inancıyla yakından ilişkilidir. Türk mitolojisi ve şamanizmi bu varlıkların mahiyeti hakkında önemli bilgiler sunarken İslam inancının etkisiyle demonik varlık anlayışında bazı değişimler de gözlemlenmektedir. Türk toplumunun ortak bilinç dışında mitolojiyle bağlı bulunan semboller ve genetik kültürel kodların, özellikle korku unsurları barındıran anlatılarda (baba, dede, derviş, öcü, kurt, kedi, köpek gibi figürler) kendini gösterdiği bilinmektedir (Torun & Yıldız, 2013, s. 1316).

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus *don değiştirme* (şekil değiştirme) olayıdır. Türk mitolojisinde Tanrı'nın tarafında olmayan ve Erlik'i simgeleyen kara iyelerin, şekil değiştirme yeteneğine sahip olduğu bilinmektedir (Gökçen Kayabaşı & Aydoğan, 2018, s. 465). Ögel (2020, s. 163) de Türk kültür ve inancında don değiştirme motifinin var olduğunu belirtmiştir.

Bu anlamda Aslan'ın (2004, s. 41) verdiği şu bilgiler önem arz etmektedir: Tanrı tarafında olmayan ve Erlik'i simgeleyen "kara iye" masal varlıklarının, cadı ya da devler olarak görüldüğü söylenebilir. Bu varlıkların, anlatılara göre, şekil değiştirme yeteneklerine sahip oldukları ve genellikle "kara köpek, kara kedi, kara keçi" gibi hayvan kılıfına girmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Kuşlar, özellikle güvercin, "ak iyeler"i simgelerken; köpek, kedi ve keçi gibi hayvanlar ise "kara iyeler"i temsil etmektedir. Nitekim masallarda, memoratlarda ve diğer anlatı türlerinde de bu motifin örneklerine rastlamanın mümkün olduğunu belirtmek gerekir.

Türk halk inanışlarında kedilere atfedilen sembolik anlamlar, sadece koruyucu veya uğursuzluk getiren varlıklar olarak değil, aynı zamanda şekil değiştiren doğaüstü varlıklarla da ilişkilendirilmiştir. Kedinin mistik yönü, onun demonik varlıklarla bağlantısını güçlendiren unsurlardan biridir. Bu bağlamda, şekil değiştirme (don değiştirme) motifi, kedi figürünü Türk mitolojisi ve halk inanışlarında önemli bir konuma taşımaktadır. Kedinin doğaüstü varlıklarla ilişkisi, halk anlatılarında zaman zaman "kara iyeler" ile bağlantılı olarak ele alınırken bazen de ruhani varlıkların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönüşüm özelliği, memoratlardaki kedi tasvirlerini, Türk kültüründe demonik varlık inancının daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesini gerektiren unsurlar arasına yerleştirmektedir.

Bayat (2012, s. 272), eşik veya yurt iyeleri olarak bilinen varlıklar hakkında bilgi verirken herhangi bir ev hayvanına dönüşebilen dönergelerden bahseder ve şu bilgileri verir: Herhangi bir ev hayvanına dönüşebilen ve "dönerge" adı verilen bazı ruhların eve bereket getirdiği gözlemlenmiştir.

Ancak bu tür varlıkları doğrudan damdabaca kategorisine dâhil etmek doğru olmaz. Öyle ki, genellikle kötü ruh olarak görülen ve kedi formunda ortaya çıkan dönerge, zaman zaman olumlu bir nitelik de taşıyabilir. Bu tür kedi dönergelerinin, cinler gibi bizden olmayan varlıklarla bağlantılı olduğu düşünülür.

Don değiştirme motifi ve demonik varlıkların don değiştirmesi üzerine yapılan açıklamalardan sonra Türkiye’de ve Türkiye dışındaki Türk topluluklarında yaygın bir inanış olan Albastı/Alkarısı inancındaki kediye dair izlerden bahsedilmesi yerinde olacaktır. Al basması, gece uyku sırasında yaşanan korkutucu rüyalarla ya da yalnızlık ve gürültü gibi durumlarda hissedilen korkuyla ilişkilendirilir; bu durum kişinin üzerinden siyah bir kedinin geçtiğine dair bir görüntü ya da hisle ortaya çıkar (Yüksel, 2007, 119).

Kırşehir’in Mucur ilçesi ve çevre köylerde, alkarısının farklı şekillere bürünebilen ve kılık değiştirme konusunda usta bir varlık olduğuna inanılır; bu çerçevede, alkarısının genellikle lohusaların yakınları kılığında veya bazen kedi, köpek gibi hayvan şeklinde lohusaların evine geldiğine dair memoratlar kaydedilmiştir ve bu nedenle bölgede lohusa kadınların yanına kedi ve köpek gibi hayvanların alınmadığı gözlemlenmiştir (Yılmaz, 2023, s. 56).

Baysan’ın verdiği bir memorat örneğinde de “alkarısı/albastı”nın kedi donuna girdiği görülür. Anlatı şöyledir: “Doğumdan sonra, lohusalığım devam ettiği ve kırkımın çıkmadığı dönemde gece eşimle yatakta uyuyorduk. Gelinlikli birisi üzerime doğru gelmeye başladı. Ben kıvıldınca eşim uyandı. Erkeklerden korkmuş. Onun uyanmasıyla kedi şeklinde kapıdan çıkıp gitti” (Baysan, 2021, s. 558).

Diyarbakır’da Sarı Albastı’nın kedi ve Kocaeli’de Lohusa Cini’nin kara kedi donuna girdiğine dair bir inanç söz konusudur (Baş, 2018, s. 34).

Anadolu’da yaygın bir inanış olarak alkarısına yönelik yapılan tasavvurlarda onun tilki, köpek, keçi, gelin, erkek, kuş, örümcek, oğlak, buzağı, cadı, kefenli ölü, kıl ve kedi donlarına girdiğine, insanlara o şekilde görüldüğüne dair bir inancın varlığı görülür (Acıpayamlı, 1961, s. 75). Ayrıca Albastı, genellikle lohusa kadının sevdiği ya da sevmediği bir kişi ya da oğlak, yılan, keçi, kedi veya köpek gibi hayvanlar şeklinde ortaya çıkar (Bayat, 2012, s. 332).

Türklerdeki diğer demonik varlıklara dair inançlar incelendiğinde bu demonik varlıklar hakkında söylenenler ya da onların tasavvur edilmesinde kediye dair izler bulmak mümkündür. Bu demonik varlıkların kedi donuna girdiklerine, insanlara o şekilde görüldüklerine dair inanç söz konusudur. Bu anlamda ilk olarak Kamos adlı varlık karşımıza çıkar. Kamos’un, kimi zaman iri yarı, kimi zaman ise küçük ve kısa boylu bir insan

şeklinde görüldüğü, ayrıca kedi kılığına girebildiğine dair bir inanış da mevcuttur (Bayat, 2012, s. 296). Ayrıca Kamos olarak bilinen demonik varlık hakkında verilen diğer bilgilerde bu varlığın bir kedi olarak tasavvur edildiği görülmektedir ve bu konuda şunlar söylenebilir: Harput civarında kötü niyetli bir varlık olarak bilinen Kamos, genellikle yalnız uyuyan kişilere musallat olur ve onların felç geçirmesine ya da ölmesine neden olabileceği söylenir; geceleri dolaşan bu cin, bazen iri yapılı, bazen de cüce şeklinde görünür ve başında daima bir börk taşır ve bu börkü ele geçirenin altın kazanacağına inanılır ki Kamos, zaman zaman kara bir kedi formunda da ortaya çıkar ve musallat olduğu kişiler, kanlarının çekildiğini, damarlarının kurduğunu zanneder (Duvarcı, 2005, s. 127).

Kara Kura adlı demonik varlığa bakıldığında, bu varlığın kedi gibi sesler çıkardığına dair bir inanışın var olduğu görülmektedir. İnanışa göre bu görünmez varlık, uyuyan kadınların göğsüne çıkar ve bir kedi gibi mırıldanır. Ancak efsaneye göre, kadın ayak parmağını hareket ettirebilirse bu varlıktan kurtulabilir (Öztürk, 2009, s. 556).

Bir diğer demonik varlık olan Çarşamba karısının çeşitli kılıklara girdiği ve bu kılıklar içerisinde kedinin de olduğu bilinmektedir (Bayat, 2012, s. 274; Çobanoğlu, 2003, s. 140). Yine Obur adlı demonik varlığın da yaygın inanca göre kedi donuna girdiği ve bu donda çocukların beşiğine gelerek onların kanını emdiği ya da onları boğarak öldürdüğüne dair bir inanış bulunmaktadır (Bayat, 2012, s. 289). Hıbılık adıyla bilinen diğer demonik varlığın ise kadınlarla beraber erkeklere de zarar verdiğine dair inanç bilinmekle beraber erkek ya da kadın donuna girebilen bu varlığın insanlara daha çok kedi şeklinde görüldüğüne dair bir inanış mevcuttur. Bütün bunların yanı sıra Karabasan’ın ve Bastırık’ın da kedi donuna girip insanlara o şekilde görünebildiğine inanılmaktadır (Bayat, 2012, s. 295).

İslamiyet ile beraber Türk halk tasavvurunda yer alan demonik varlıkların birçoğunun cin ya da ecinni olarak adlandırıldığı görülmektedir. Cinlerin çeşitli donlara girebileceğine dair inanç var olmakla beraber özellikle anlatılan memoratlarda da cinlere atfedilen bu özelliğin var olduğu görülür ve kedi donunda görülmeleri de gayet fazladır. Pertev Naili Boratav’ın ve Özkul Çobanoğlu’nun cinler hakkında verdiği bilgide cinlerin geleneksel olarak yaygın olan görünüşleri arasında kara kedinin olduğu ifade edilmektedir (Boratav, 2016a, s. 90; Çobanoğlu, 2003, s. 83). Cinler her an kılık değiştirip özellikle siyah ve beneksiz olup kedi ve köpek donuna girebilmektedir. Örneğin Bursa’da gece yalnız yürüyen bir kişinin karşısına aniden kara bir kedi ya da köpek çıktığında korunmak amacıyla “Es, es neuzibillah, uzak dur benden, korkmadım senden” diye seslenilir (Duvarcı, 2005, ss. 132–134). Burada kara kedi ya da köpeğin cin olduğu düşünülür ve ondan korunmak için böyle bir söyleme başvurulur.

Cinlerin kedi donuna girmesi birçok memorat örneğinde görülür. Bu anlamda memorat örneklerinin verilmesi yerinde olacaktır. Kedinin cinlerden olduğunu ve sudan korktuğunu gösteren bir Kilis memoratında olaylar şöyle gelişir:

Arkadaşım Halil kuzu yayarken kesmelikteki (taşların ev yapımı için kesilerek çıkartıldığı, toprak altındaki yer) mağaraya girmiş. Mağara çok karanlıkmiş. Kibrit yakmış. Ama kaç tane yakmışsa, yakar yakmaz kibritler sönyormüş. Sonra gözü karanlığa alışmış. Biraz ilerde bir kedinin olduğunu fark etmiş. Kediye yakalayıp dışarı çıkarmış. Kediyle oynama amacıyla, kediyi oradaki su göletine batırıp çıkarmış. Kedi sudan çıkar çıkmaz bir insan olmuş. 'Beni bırakırsan her dileğini yerine getiririm demiş.' Halil de, sabah uyandığımdaya her gün yastığımın altında bir tomar para olsun, demiş. Böylece zenginleşip tarlalar evler almış. Şimdi de Çayırağası'nı almış (Bayat, 2012, s. 307).

Kedi motifiyle ilgili bir diğer memorat şöyledir:

Malatya'da yaşayan Fatma Melikli adında bir kadın vardır. Fatma hanım gece yolda yürürken bir pislige basıyor. O pislighin üzerinde cinlerin oynastigini ve o günden sonra pislighin olduğu her yerde cinlerin kedi, köpek kılığında ayağına dolandığını söylüyor. Tuvalet bile giderken hopluya zıplaya gidiyor, aynen geri geliyormuş. Gördüğü kedi ve köpekleri hiç kimse göremiyor. Fakat ailesi Fatma hanımın hopluya zıplaya yürüdüğünü görüyorlar. Önce doktora, psikoloğa götürüyorlar. Fakat herhangi bir faydası olmuyor. Daha sonra götürdükleri hocaların okudukları ayet ve surelerden fayda görüyor ve iyileşiyor (Çobanoğlu, 2003, ss. 118–119).

Sosyal ve dijital platformlardaki memorat örnekleri incelendiğinde de cinlerin kedi kılığına girmesine dair inanç ve bu inanç çevresinde gelişen anlatıların varlık gösterdiği görülür. Bu anlamda Dursun adlı kaynak kişinin yaşadığı olayda bir cinin kedi kılığına girerek kaynak kişiyle konuşması (Erin, 2019) söz konusudur ve bu durum daha önce de dile getirdiğimiz üzere halk inançlarındaki demonik varlıkların veya İslam inancıyla beraber var olduğuna inanılan cin ya da ecinnilerin kedi kılığına girerek insanlarla etkileşime girmesi düşüncesini örneklendirmektedir.

Memoratlar konusunda yapılan saha çalışmalarında kedi başta olmak üzere birçok hayvanın demonolojik varlıklarla ilişkilendirildiği bilinmektedir. Nitekim gece yarısı aniden beliren tavuklar ya da garip davranışlar sergileyen kuşlar gibi, kedilerin de beklenmedik ve hazırlıksız anlarda ortaya çıkmaları halk arasında korku uyandırmıştır ve insanlar, cinlerin kedi kılığına girerek insan dünyasına gelebileceklerine dair ortak bir inanç geliştirmiştir (Balıkçı, 2023, ss. 778–784). Saha çalışmalarından derlenen bir tılsımlı define anlatısında kedi, hazineyi koruma görevini üstlenen bir varlık olarak

yer almaktadır. Türk tasavvurunda tılsımlı hazinelerin bir koruyucusunun bulunduğu ve bunun çeşitli şekillerde insanlara görünebileceğine dair inancın varlığı bilinmektedir. Hacimli bir yapıya sahip olan anlatıyı şöyle özetleyebiliriz: Define arama işlerinden anlayan ve dedektör kullanan bir kişi, çeşitli dillerde konuşan insanların bir araya geldiği bir ortamda, Suriyelilerin kazdığı eski bir eve çağrılır. Evin tarihi yaklaşık 4000 yıl olarak tahmin edilmektedir ve yeraltındaki boşluk sesini keşfeden kişi, kazı çalışmasına başlamak için izin alır. Ancak kazıya başladığında, yanındaki Suriyeli genç, dışarıdaki siyah bir kediyi işaret ederek tuhaf davranışlar sergilemeye başlar. Kedi oldukça kirli görünmektedir ve dikkat çekici şekilde, göz bebeklerinden biri uzunlamasına dik, diğeri ise yuvarlaktır. Kedinin fotoğrafı çekilir ve havas ilimleriyle ilgilenen Hacı Hamed Nur adlı kişiye gönderilir. Hacı Hamed Nur, kedinin bir mezar bekçisi olduğunu ve onların derhâl oradan ayrılması gerektiğini söyleyerek uyarıda bulunur. Adam, Hacı Hamed'in dediğini yapıp kediyi onun selamını iletince, kedi onlara bakarak gözlerini kapatıp açar ve sessizce oradan uzaklaşır (Balıkçı, 2023, ss. 784–785). Anlatıda kedinin farklı bir yapıya sahip olması, özellikle kirli ve pis bir görünüşe sahip olması da cinlerin çirkin yaratılışlı olmasına dair inancı yansıtır (Balıkçı, 2023, s. 790).

Dikkat çeken bir husus, kedilerin özellikle kötü görünüşlü, kirli, pis ve siyah renkli olarak tasavvur edilmesidir. Siyah renk, Türk halk muhayyilesinde, Türk mitolojisinde ve Türk şamanlık inancında yeraltı dünyasıyla ilişkilendirilmekte ve bu bağlamda yeraltı hükümdarı Erlik ile özdeşleştirilmektedir. Erlik, yaşadığı mekân ve ona bağlı varlıklar genellikle *kara* sıfatıyla tanımlanır; bu tanımlama hem Erlik'in hem avenelerinin hem de onların yaşadığı mekânların tasvirlerinde açıkça görülmektedir (Kara, 2017, ss. 168–173). Bu bağlamda, yeraltı ile ilişkilendirilen demonik varlıkların ve İslam inancıyla birlikte var olduğuna inanılan cinlerin, şekline büründükleri hayvanların renginin siyah olması ya da bu şekilde tasavvur edilmeleri, bu düşüncenin ve inancın kökeninin Türk mitolojisi ve Türk şamanlığına dayandığını göstermektedir. Bununla beraber şeytan olarak düşünülen, yol azdıran olarak bilinen diğer demonik varlıklar ve ne olduğu bilinmeyen varlıkların da kedi donunda görünmesine dair inanç söz konusudur. Türk halk inançlarında şeytanın en sık kılığına girdiği hayvanlar arasında öncelikle kara kedi yer alır. Bunun yanı sıra keçi, oğlak, yılan, tavşan, eşek, sığa, at, köpek, tilki, domuz, geyik, keklik, tavuk, baykuş ve çeşitli kuş türleri de bu listeye dâhil edilebilir (Çobanoğlu, 2009, ss. 276–277). Ayrıca yol azdıran olarak da bilinen ve yolculara musallat olan demonik varlıklar da söz konusudur. Bunların da çeşitli hayvanların kılığına girdiği görülmekle beraber donuna girdikleri hayvanların başında da yine kedi gelmektedir. Bir memorat anlatısında görülmekte ve şu şekilde ifade edilmektedir:

Hekmet (Hikmet) dayın Daarmüzü'nden Gaman'a (Kaman'a) gidiyomuş. Bi kedi peydah olmuş bögründe. Dayın yürümüş, yürümüş. Dayın durmuş, kedi durmuş. Ondandır sonra kedi kaybolmuş. Bu kaaz (kez) da eşşek olmuş. Yine aynı o da öyle dayın yürüyomuş o da yürüyomuş. Dayın duruyomuş o da duruyomuş. Ondandır sora o da gaybolmuş. Dayın devam ediyomuş gidiyo ya, ondandır sonra bu kez donuz oluyo. Dayınla barabar gidiyor. Sonra bi müddet sonra gaybolmuş (Çobanoğlu, 2009, s. 280).

Ne olduğu bilinmeyen ve herhangi bir şekilde tasavvur ya da tasvir edilemeyen varlıkların kedi donuna girmesi söz konusudur. Nitekim başka bir memoratta olayların şu şekilde cereyan ettiği görülür: Bir gün amcamlara gittiğimde ilginç bir olay yaşadım. Aslında, her gidişimde bu olay tekrar ediyordu. O evde sürekli bir kara kedi görüyorum ve bu kedi sürekli yanımdan geçiyor. Bir sabah okula gitmek için hazırlanırken kapının önünden bir gölge geçtiğini fark ettim. Önce amcamın oğlu sandım ama odasında uyuyordu. O sırada kalkıp odasına dönmesi mümkün değildi çünkü gölgeyi gördüğüm anda hemen odaya bakmıştım. O geçip yatağa dönemezdi. Geçen şey yine o kara kediydi, fakat bu kez amcamın oğlunun kılığında görünmüştü (Çobanoğlu, 2003, s. 225).

Türk halkının cadıya dair inanç ve tasavvurlarında da kediyeye rastlamak mümkündür. Bazı inanışlara göre, üstünden kedi atlamış ya da köpek eti yemiş kişilerin öldükten sonra cadı olarak dirileceğine inanılır. Bu cadıların, yeni doğmuş buzağların yüreklerini yediği ve kundaktaki çocukları boğduğu düşünülmektedir. Ayrıca, cadıların kedi veya örümcek gibi hayvanların şekline bürünerek insanların evine girdikleri inanışı da yaygındır (Öztürk, 2009, ss. 229–230).

Doğu Karadeniz'de yapılan saha çalışmalarında, doğum sonrası inanış ve uygulamalarda cadı inancı karşımıza çıkar. Nitekim cadıların, toplum içinde yaşayan sıradan insanlar olduğu ve kedi, köpek gibi hayvanların kılığında girerek eylemlerini gerçekleştirdiğine inanılmaktadır (Küçük, 2011, s. 132). Yine kedinin karşımıza çıktığı, Tirebolu'da geçen bir olayın anlatışı şu şekildedir: Babamın çocukluğunda evlerine bir kedi gelmiş. Babam, kediyi defalarca dövüp pencereden aşağı atmış, epey hırpalamış. O dönemde köyde bir kadın yaşıyormuş. Ertesi gün bakmışlar ki bu kadının yüzü ve elleri yara bere içinde. Köylüler, kadını birinin dövüp dövmediğini sormuş, ancak herkes böyle bir şey olmadığını söylemiş. Bunun üzerine, kadının bir cadı olduğu anlaşılmiş (Küçük, 2011, ss. 130–131). Cadının kedi kılığında girmesi ile ilgili bir memorat örneği şöyledir:

Babamgildeyiz. Bizim Rıza, teyzesi Kıymet'i gelin aldı. Bizim Zübeyr'in karısı geldi dedi ki: Zübeyr koğa (tarlanın beklendiği yer) gitti. Üç gündür gelmedi. Biz de harmandayız. Babam dedi ki: Üç gün koğa kalınır? Bunun yemesi var, içmesi var. Babam, Tatam ile Kibar'a dedi ki: Gidin koğa bakın! Tatam (ağabey)

ile Kibar amcam koğa gittiler. Koğa gitmeden daha yüz metre önce bir koku geliyor. Koğa gittiklerinde bir bakıyorlar ki adamı kesmişler. Alıp bizim harmana getirdiler. Doktor geldi, jandarma geldi, aldı götürdü. Bu ölen adamın karısı teyzesinin oğlu ile evlendi. Bu Muhammet'te askere gitti. Bana da dediler ki inek doğacakta bu gece onu ahırda bekleyelim. İnek doğuruyor. Danayı bir kedi geliyor öldürüp gidiyor her seferinde. O gece inek doğana kadar bekledik. İnek doğdu, pisik (kedi) suretinde bir şey geldi, danaya saldırdı. Bir boz pisikti. Biz de oradayız. Seher ilen buna verdik sopayı, aldım elime bir kösef bununla bir mi istersin iki mi. Danayı kurtardık. Kedi de kaçtı gitti. Ertesi gün Seher dedi ki "bir Kıymet ablamlara gidelim".

Kıymet'in kızı Sermiye'ye "Anan nerde?" dedim. "Anam pilekiye (mısır ekmeği pişirilen taş) düştü, yandı, şimdi yatıyor." dedi. Baktım ki bizim vurduğumuz yerler köseflen (ateşli sopa) vurduğumuz yerler hep yanmış. Biz bunun cazı (cadı) olduğunu zaten biliyorduk. Züher Ağa'yı da koğda o kesmiş, danaya da o bulaştı. Bize dedi ki: Bu köyde benim gibi 9 tane cazı var. Siz götüzi da yırtırsanız biz bu köyden gitmeyiz. Dördü benim gibi cazı, beşi da "mecar" (cadıdan daha büyük cadı). Ela bunları kendi gözümle görmüşüm (Çobanoğlu, 2003, ss. 120–121).

Türkiye dışındaki Türklerde de kötü ruhların ya da demonik varlıkların kedi donuna girmesine dair inanç ve anlatılar söz konusudur. Hakas, Kazan ve Altay Türkleri arasında kötü ruhların korku salmak amacıyla kedi, köpek ve yılan gibi hayvanların şekline bürünebildiğine dair bir inanç bulunmaktadır ve Özbeklerin kahramanlık destanı olan Alpamış Destanı'nda ise kedi, ecelin, ölümün veya kaderin sembolik bir yansıması olarak tasvir edilir (Torun & Yıldız, 2013, s. 1330). Bir diğer demonik varlık olan Kaftarküski'den de bahsetmek gerekir.

Kaftarküski, demonik varlıklardan biri olarak Kafkasya halk inançlarında kedi formuna girdiği bilinen bir varlıktır ve şu şekilde tarif edilebilir: Bu varlıkla ilgili inançlar, Kafkasya'da geniş bir yelpazeye yayılmakla beraber Tabasaranlar'a göre Kaftar–janavar, horoz, tilki, kedi ve kurt adam şekillerine girebilen ve alnında tek göz bulunan bir varlıktır; aynı zamanda sırtlan olarak da tanınır, gece yarısı mezarlıklarda ortaya çıkar ve parlak gözleri ile dışlarının gıcırdamasıyla tanımlanır ve bu özellikleri, kuskafar ile karıştırılmasına da yol açmaktadır (Polat, 2019, s. 402).

İran Türklerinden olan Urmiye halkında da demonik varlıkların çeşitli şekillere girebileceğine dair inanç söz konusudur. Konu ile ilgili olarak Shakori'nin verdiği bilgilerde cinlerle ilgili bir inanış mevcuttur. İnanca göre cinler, insan suretinde görünebildikleri gibi hayvan şeklinde de ortaya çıkabilirler ve bunlar arasında yılan, akrep ve kedi gibi varlıklar sayılabilir. Cinlerin kedi kılığında bir köy evinde yaşadığına, evin gelin kızına arkadaşlık ettiği ve ev işlerinde ona yardım ettiğine dair bir memorat anlatılır. Ancak bir süre sonra gelinin eşi, bu

kedinin aslında bir cin olduğunu fark eder. Durumu bir hocaya danışır ve dua ile muska yazdırır. Gelin kız eve döndüğünde ise tek oğlunu evdeki kuyuda ölü olarak bulur (Shakori, 2010, ss. 904–905).

Çoruhlu'nun Wilhelm Radloff'tan aktardığı Karaorman Tatarlarının (Tuba) Küson Boyuyla alakalı bir anlatıda, kedi donundaki bir cinin ihtiyar bir adamı zengin edip ona servet kazandırması ve adamın tamahkâr tutumundan dolayı her şeyini kaybetmesi anlatılır (Çoruhlu, 2011, s. 173).

Azerbaycan Mifoloji Metinleri'nden aktarılan bir anlatıya şöyledir: Bir adamın kedisinin her akşam evden ayrılıp seher vakti geri döndüğünden bahsedilir. Adam bir gün kedisini takip eder ve ıssız bir bahçede kedilerin yalılı (halay) çektiğine tanık olur. Kedisi ise kenarda durup onları izlemektedir. Kediler, "Usta Fereculla (diğer kedilere ev sahipliği yapan adamın kedisinin adı), gel sen de bize katıl!" diye seslenirler. Ertesi akşam adam, yemekten sonra kedisine alaycı bir şekilde, "Usta Fereculla, kalk oyna, biz de izleyelim!" der. Bunun üzerine kedi aniden adamın üzerine atılır ve onu öldürmeye çalışır. Evdekiler müdahale ederek adamı kedinin elinden zorla kurtarır. Kedi ise kaçar ve bir daha asla eve geri dönmez (Bayat, 2012, ss. 306–307).

Bayat'ın (2012, ss. 272–273) aktardığı bir diğer hikâyeye de özetle şöyledir: Yaşlı bir kadının dünyada sahip olduğu tek şey bir kedidir. Bir gün kedi, ona içinde elbise ve altın paraların bulunduğu bir bohça getirir. Ertesi gün bir bohça daha getirir. Bu durum birkaç gün boyunca tekrarlanır. Kadın giderek şüphelenir ve kediyi izlemeye karar verir. Kediyi bir tepenin arkasına kadar takip eder ve buranın kedilerle dolu bir yer olduğunu fark eder. Kediler kadını fark edince kendi kedisini yanına gelir ve oradan hemen uzaklaşmasını söyler. Kadın geri döner, ancak kedi bir daha eve dönmez. Bu iki hikâyeden kedilerin don değiştirmiş başka varlıklar olduğu anlaşılmaktadır, bazılarının isim sahibi olmaları, insanlar gibi davranmaları, yaşamaları ve insanlarla iletişim kurabilme yeteneklerinin olması bu düşünceyi desteklemektedir.

Türk halk memoratlarından da görüldüğü üzere demonik varlıkların ve İslam'la beraber gelen cin, ecinni inancında bu varlıkların don değiştirerek insanlara göründükleri ve bu varlıklardan çoğunun diğer kılıkların yanında kedi donunu tercih etmesi dikkat çekici bir durumdur.

Türk Halk Masallarında Kedi

Kediler, Türk halk kültüründe farklı anlamlar ve sembollerle yüklü varlıklar olarak karşımıza çıkar. Günlük yaşamda insanların en yakın dostlarından biri olan kediler, masallarda bu rollerinin ötesine geçerek bazen sihirli bir rehber, bazen cezalandırıcı bir figür, bazen de bilgelik ve sırlarla dolu bir yardımcı olarak tasvir edilir. Türk halk masallarında kedi

motifine dair anlatılar, kediye yüklenen anlamların yalnızca hayvanın doğasıyla değil, aynı zamanda toplumun inançları, değerleri ve dünya görüşüyle de yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Türk halk masallarında kedi hem işlevsel hem de anlam katmanlarıyla önemli bir motif olarak karşımıza çıkar. Anlatıların dramatik yapısındaki rolü, kahramanların yolculuğuna yaptığı katkılar ve halkın ona yüklediği metaforik anlamlar, kedinin Türk halk kültürü ve tasavvurundaki derin simgeselliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kedilerin masalarda sıkça doğüstü bir varlık ya da insan olmayan bir bilge olarak belirmesi, kediye dair inançların ve sembollerin kökenine dair ipuçları sunmaktadır. Bu çerçevede, masal anlatılarında kedilerin yalnızca bir hayvan figürü olarak değil, aynı zamanda kültürel kodların bir taşıyıcısı olarak da yer aldığı görülecektir.

Türk halk masallarında kedi motifinin tarihsel ve coğrafi bağlarıyla birlikte ele alınması, bu motifin farklı topluluklarda nasıl yorumlandığını ve yeniden şekillendiğini anlamak için bir anahtar niteliğindedir. Bu bağlamda, kedi motifinin izini sürerken masalların sözlü kültürden yazılı metinlere geçiş sürecinde nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve bu dönüşümün motifin anlam dünyasına etkisi de anlaşılmış olacaktır.

Masalarda kediler kimi zaman iyi kimi zaman da kötü karakterde olan yardımcı kahramanlar olarak karşımıza çıkar. İyi karakterler insanların yanındadır, onların iyiliğini ister ve yerince onlara rehberlik dahi eder. Kötü karakterdeki kediler ise bu ifade edilenlerin tam tersi yönündedir. Nitekim Günay'ın (1992, s. 321) hayvan masalları hakkında ifade ettiklerinden hareketle şunlar söylenebilir: Türk masalları arasında oldukça yaygın olan hayvan masalları, kahramanlarının hayvan formunda olduğu anlatılardır. Bu masalarda tilki, ayı, kurt, kedi gibi hayvanlar kahraman olarak yer alır; ancak davranış ve düşünceleri insana özgüdür. Büyü veya sihir yoluyla hayvan kılığına bürünen kahramanlar, masalın sonunda eski hâllerine dönerek normal yaşamlarına devam ederler. Özellikle hayvan kahramanların başrolde olduğu bu tür masalların çok eski dönemlerden kalma olduğu düşünülmektedir. Bu masalarda tilki, güvercin, yılan, karınca, bülbül, kedi, atmaca ve köpek gibi hayvanların hem iyilik hem de kötülük yapma gücüne sahip varlıklar olarak temsil edildiği görülür.

Boratav'ın (2011) *Az Gittik Uz Gittik* adlı masal kitabında verdiği ve "Tekerleme" başlığını taşıyan metinde kedinin iki kısımda öne çıktığı görülür. Birinci kısım şöyledir:

Bu çiftliği sürmek için bir çift öküz arama telaşesine düştüm. Aradımsa da bulamadım. Öküz çalmak için bir köye gittim. Bokluk deliğinden ahıra girdim. Bokluk deliğinden öküzü çıkarmak için çalıştım: Öküzü kaldırdım, bokluk deliğinden

kafasını dış yüze doğru soktum, gövdesi sığmadı, salındı kaldı. Umudu kestim. Bir ala kedi, bir kara kedi buldum. “Öküz olaraktan bu bize kâfi.” diyerek koz ağacının altına geldim. Sabanı boyunduruğa düzenledim, ala kediyle kara kediye koştum. Boyunduruk altında, koşum halinde koz ağacının başına çıkarmak istediysem de bir türlü çıkaramadım. Çavdar ağacından merdiven çatmak telaşesinde iken ben, bizim Mehmet Ağa'nın çobanı gibi kalleş, kuyruğu gücük bir sarı it peyda oldu: tek kulaklı, kuyruğu üç ulaklı... Ala kediyle kara kediye sabanın altında görünce hücum eyledi. Kediler itten korkularından sabanla koz ağacının başına çıktılar. ‘Ek bire bideri, sür bire çiftçi!.. Ek bire bideri, sür bire çifti!..’ (Boratav, 2011, s. 14).

Masalın baş karakterinin, çift sürmek için bir öküz yerine iki kediye koşması, beklenmedik bir durum yaratarak masalın hem komik hem de absürt özelliklerini öne çıkarır. Kedilerin boyunduruk altında iş görmeye çalışmaları, sıradan nesnelere ve varlıklara insanüstü özellikler yükleyen masal mantığına güzel bir örnektir. Burada kedilerin olağandışı rolleri, masalların “gerçeküstü” dünyasında her şeyin mümkün olduğu fikrine dayanmaktadır. Kedilerin kara ve ala olarak ayrılması da simgesel anlamda incelenebilir. Siyah ve ala renkler, Türk kültüründe farklı anlamlar taşır; özellikle kara renk, mistik ya da gizemli olaylarla özdeşleştirilirken ala ise genellikle özel ya da farklı bir niteliğe işaret eder. Kedilerin başlarından geçen bu garip durum, onların olağanüstü özelliklerle donatıldığını gösterir. Ayrıca kedilerin, it saldırısıyla sabanın üstüne çıkmaları ve burada insan gibi seslenerek konuşmaları, onların büyümlü ve efsunlu varlıklar olarak ele alındığını gösterir. Genel masal özellikleri açısından bu tür anlatılar sembolik imgeler kullanarak mizah, akıl oyunu ve alışılmadık çözüm yolları sunar. Bu parçada kediler, hem masal karakteri olarak olağanüstü bir işlev üstlenmişlerdir hem de toplumun kediye yüklediği anlamları (örneğin, gizem, çeviklik) pekiştirmiştir. Bu yönüyle kedilerin masallardaki işlevi, onlara atfedilen özelliklerin ve Türk kültüründeki kedi sembolizminin derinliğini göstermesi açısından önemlidir. İkinci kısımda ise kedi yardımcı karakteri belirgin bir şekilde öne çıkar ve kahramanın problemini çözerek onu düştüğü zor durumdan kurtarır. İlgili kısım şöyledir:

Bu buğdayı kuyulamak için beni bir kaygı aldı. Ala kediyle kara kediye sordum:

“Amanın! Ben şaşım. Buğdayı kuyulamak için bir çare bulun,” dedim.

“Aman Ağa! Onun kolayını biz biliyoruz.” dediler. Bir bakıversem ki kediler bir gücük sıçan yakalamışlar.

“Amanın! Bu gücük sıçanı neyleyeceksiniz?” dedim.

“Ağa! Kuyu kuyulamak istemiyon mu? Rahat dur,” dediler. Gücük sıçana bir yemin verdiler:

“Bu buğdayı kuyulamazsanız neslinizi geçiririz,” dediler. Gücük sıçan gitti, öbürlerine haber vermeye. Bir de baksam ki umum sıçanları toplamış. Bu toplanan sıçanlar çeçin altını deldiler, kuyu ettiler, buğdayı kuyuya kaktılar, kuyunun içine akıttılar. “Bu kaygıdan da kurtardı Allah bizi,” dedim. Yorgunluk ciğarasına gene başladım... (Boratav, 2011, s. 15).

Gülünce Güller Açılan Kız adlı masalda bir padişahın üç kızından en küçüğü, bir bey oğluyula evlenmeden önce ona “Beni alırsan, sana alnında yıldız, saçları sırma gibi parlayan bir kız çocuğu doğuracağım” diye söz verir. Gerçekten de bu evlilikten, altın saçlı bir kız dünyaya gelir. Çocuğun banyo yaptığı su ise altına dönüşür. Doğduğu gündünden itibaren de kızın yanı başında daima bir kara kedi bulunur (Özcan & Bahadır, 2020, s. 279). Bu masalda olağanüstü özelliklere sahip olan kız çocuğu dünyaya geldiği andan itibaren bir kara kedinin onun yanında olduğu görülür. Buradan kara kedinin kızın koruyucusu ve bekçisi olduğu çıkarılabilir. Kara kediye yüklenen anlamlar ve Türk halkının kara kediye bakışı bilinmektedir. Kara kedi her zaman olağanüstü varlıkların donuna girebilen ve insanlara o şekilde görünebilen bir varlık olmuştur. Nitekim anlatılan memoralardan da anlaşılacağı üzere, demonik varlıkların yanı sıra İslam diniyle birlikte varlık gösteren cin ve ecinnilerin, özellikle kara kedi suretinde, çirkin ve ürkütücü bir görünümle insanlara görüldüğüne dair yaygın bir inancın olduğu bilinmektedir.

Don değiştirmenin görüldüğü bir diğer masal *Kara Kedi*'dir. Masalda anlatılana göre bir padişah, üç kızının kısmetlerini belirlemek için üç altın top yaptırır. Her kız topu attığında, toplar harap bir kulübeye isabet eder. Büyük ve ortanca kızlar, bu kulübeye gidip içeride zenginlik dolu bir sarayı keşfederler. Ancak her ikisi de karşılıklarına çıkan kara kediye hor görüp uzaklaştırır. Geceleri korkunç olaylar yaşadıktan sonra babalarının sarayına geri dönerler. Küçük kız ise topun peşinden aynı kulübeye gider, fakat kediye sevgiyle karşılır. Onunla dost olur, yemeklerini paylaşır ve kediyle birlikte uyur. Sabah uyandığında yanında hizmetkârlar bulur ve kediye sorar. Geceleyin dikkatle bakınca kara kedinin aslında bir insana dönüştüğünü fark eder. Delikanlı, küçük kıza âşık olan bir şehzade olduğunu açıklar. Küçük kız, şehzadeyi ablalarına tanıtmak ister. Ancak masalın devamında kara kedi bir kez daha ortaya çıkar ve küçük sultan onun peşinden gizemli bir odaya girer. Bu odada, bir peri kızı ve onun çocuğunu kurtarır. Peri kızı, küçük kızın iyiliğini takdir ederek tüm zenginlikleri onlara bağışlar. Sonunda küçük sultan ve şehzade evlenip mutlu bir hayat sürerler. Padişah, kızının düğününü dillere destan bir şekilde yapar (Tezel, 1997, ss. 56–79). Masalda dikkat çeken bir unsur olarak kara kedi göze çarpar. Kara kedinin don değiştirmesi bize özellikle memoralarda demonik varlıkların veya cinlerin insanlara kedi donuna girerek kendilerini göstermelerini hatırlatmaktadır. Tabii olarak masalda kara kedi

donuna insanoğlu girmiştir ancak onun bu kılığa girmesinde de peri kızının etkisi söz konusudur. Nitekim masalda peri kızı gittikten sonra şehzade artık insan olarak gezebileceğini söylemiştir (Tezel, 1997, s. 78). Ayrıca masal tam metin olarak ele alındığında peri kızına yapılan tasvirin Anadolu'daki peri tasviriyle uyduğu görülür. Nitekim Anadolu'da perilerin cinin dışı olarak tasavvur edildiği ve güzellikleriyle öne çıktıkları bilinmektedir. Masaldaki peri kızı tasviri de: “Korka korka o kapıya doğru gitmiş. İterek açmış. Bir de ne görsün? Odanın içinde altından bir karyola pırl pırl yanyor. Karyolanın içinde melekler kadar güzel bir kadın. Uzun, sırma gibi, sarı saçları var” şeklindedir (Tezel, 1997, ss. 76–77).

Yukarıda verilen iki masalda da don değiştirme motifi göze çarpmaktadır. Pertev Naili Boratav'ın şu ifadeleri masallardaki olağanüstü varlıklar ve bunların don değiştirmelerini, hayvan kılığına bürünmelerini ifade etmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca burada da kedi donuna girme motifi göze çarpmaktadır. İlgili söylem şu şekildedir:

Olağanüstü masalların kişileri insanlarla, cinler, periler, devler, ejderhalar... gibi tabiat-dışı varlıklardır. Hayvanlar, hayvan masallarında olduğu gibi insan rolünde değil, tabiat dışı araçlar durumundadır; çoğu kez de insan-dışı varlıkların (cinlerin, perilerin) hayvan kılığında görünüşleridir. Türk masallarında kedi, yılan, kuşlar... çokluk bu niteliklerle sahneye çıkarlar; sözü geçen hayvanların önemli rol oynadıkları masalların, belli bir yerde ve gerçekten yaşamış insanların başından geçmiş maceralar gibi anlatıldığı, yani efsaneleştiği de olur (Boratav, 2016b, ss. 90–91).

Ayrıca belirtmek gerekir ki masalarda kedilere yapılan iyiliklerin insanlara zenginlik getirdiği, buna karşılık kedilere yapılan kötülüklerin ise kişilerin cezalandırılmasıyla sonuçlandığı bilinmektedir (Sakaoğlu, 2002, s. 90).

Bütün bunların yanında daha önce de belirtildiği üzere kedi masallarda bazen kötü karaktere sahip yardımcı kahraman da olabilmektedir. *Yedi Kardeşler Masalı*'nda (Yedi Kardeşler, 2017) kedi olağanüstü özelliklere sahip bir yardımcı karakter olarak karşımıza çıkar. Masalda konuşulanları anlama ve konuşma kabiliyetine sahip olan kedi, yedi erkek kardeşin kız kardeşi olan masal kahramanına kötülük ederek söndürülmemesi gereken ocak ateşini, kızın görmediği bir anda söndürür ve kız dev karısından ateş almaya mecbur bırakır. Masalın ilerleyen kısmında kedi, kızın söylediğini anlamazlıktan gelip dev karısının oğlunun başını getirir ve dev karısını öfkelenir. Masalın sonunda da dev karısından ve kediden kurtulur. Masalda kedinin ev sahibi konumunda olan kıza kötülük yapması onun başını sürekli belaya sokması ve onun kötülüğünü isteyerek onu zarar verici olayların içine sürüklemesi kedinin kötü ruhlu olduğunu göstermektedir ve bu insanlara zarar veren demonik varlıkların kedi donuna girmesini

akla getirmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde demonik varlıklara atfedilen kötü mizaç ve ruhun masalda kedi özelinde korunduğu görülmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki kedinin ocağı söndürmesi masaldaki yasak motifini gösterir ve bu yasak kedi tarafından çiğnenmiştir (Boz, 2023, s. 75).

Türkiye dışındaki Türklerin masallarında da kedi motifini görmek mümkündür. Bu anlamda kedinin iyi bir karaktere sahip yardımcı hayvan motifi olarak karşımıza çıktığı masal Kazaklara ait *Altın Jüzük/Altın Yüzük*'tür. Masalda kedi, esas kahramanın yardımcısı olarak masalın ilerleyişinde önemli görevler üstlenmektedir. Kedi, kahramanın kaybolan yüzüğünü bulmak için tazı ile iş birliği yaparak yüzüğün yerini keşfeder, içeri girip tazıyı çağırır ve yüzüğü sahibine geri getirir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Bu işlevleriyle kedi, masalda kahramana sadık bir yardımcı ve yüzüğün geri kazanılmasını sağlayan kritik bir figür olarak öne çıkar.

Özbek masal örneklerinden *Beyzade ile Peri (Bayvaçça Bilan Pari)*, *Ebulkasım (Abulkasım)* ve *Mehrigiya (Mehrigiya)* adlı masalarda kedinin farklı şekillerde karşımıza çıktığı görülür: *Beyzade ile Peri (Bayvaçça Bilan Pari)* adlı masalda kedi, perinin insan dünyasında kimliğini gizlemek için büründüğü bir don olarak karşımıza çıkar. Peri kızı yalnızca sevgilisine gerçek biçimiyle görünürken başkaları onu kedi suretinde görür. *Ebulkasım* masalında ise kedi, kahramanın evine getirdiği, ev içi düzeni ve sınavı simgeleyen bir varlık olarak yer alır; kediyeye üzüm verilmemesi sonucu ateşin sönmesi, evin bereketinin ve koruyucu düzeninin bozulduğunu imler. *Mehrigiya* masalında ise kedi, kahramanın merhamet ve içgüdüsel sezgilerini temsil eden bir figür olarak belirir; oğlan, verilen kırk altınla kedi yavrusu satın alarak görünüşte anlamsız ama derin sembolik bir eylem gerçekleştirir (Fedakâr, 2011, ss. 389–400, 405–410, 421–425). Bu üç anlatıda kedi, kimi zaman dönüşümün ve sır saklamanın aracı, kimi zaman ev içi dengeyi göstergesi, kimi zaman iyilik ve sezgiyle ilişkilendirilen bir motif olarak işlev görür.

Türkmenistan'dan derlenen *Kedi, Keçi ve Koyun* masalında kedi, sorumsuz davranışlarıyla toplumsal uyumu bozan bir figür olarak yer alır. Hırsızlık yapması ve ardından sahibinin sütünü içmesi yalnızca kendi eyleminin sonucunu değil, keçi ve koyun gibi diğer karakterlerin de cezalandırılmasına yol açan zincirleme bir etkiyi doğurur. Böylece kedi, bireysel hatanın kolektif düzene verdiği zararın simgesi hâline gelir. Keçi ve koyunun kediyi “ilk kez olduğu için bağışlamaları” ise, topluluk içindeki sorumluluk ve hoşgörü dengesini görünür kılar (Alptekin, 2005, ss. 158–161).

Kırgız masallarından *Akçükö ile Kuuçükö* masalında ise kedinin dönüşüm ve kurtuluşun anahtarı olan sihirli bir varlık hâline geldiği görülür. Kuuçükö, hanın verdiği zorlu görevi yerine getirmek için büyü ilacı sayesinde kedi donuna girer ve bu

sayede aslanın ağzındaki altını almayı başarır. Bu noktada kedi, akıl, çeviklik ve gizlilik nitelikleriyle kahramanın imkânsız başarmasına olanak tanır. Dolayısıyla kedi, bu masalda kahramanın zekâsını somutlaştıran, insandan hayvana geçişle doğüstü gücün beden bulmuş hâli olarak konumlanır (Doğan, 2009, ss. 152–158).

Bulgaristan Türk masallarından *İncidişli ile Kazmadişli* masalında kedi, kahramanın akıl ve pratik zekâsını somutlaştıran etkin bir yardımcı rolündedir. İncidişli, fareyi kullanarak yüzüğü ustalıklı ele geçirir, köpekle iş birliği yapar ve deniz ötesindeki ağanın sarayını keşfederek kahramanın kaybını geri getirir. Böylece kedi, stratejik planlama ve düzeni yeniden kurma görevini üstlenir. Kedi burada yalnızca sadık bir evcil hayvan değil, aynı zamanda araçsallaştırılmış zekâ, hilekârlık ve aracı rolüyle insan ile hedeflenen toplumsal düzen (sarayın, yüzüğün geri dönüşü) arasındaki köprüyü kurar (Özkan, 2023, ss. 277–284). Her ne kadar masal örnekleri çoğaltılabilir de çalışmanın kapsam ve hacim sınırlamaları dikkate alındığında sunulan örneklerin çalışmanın amacını karşılamak açısından yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Türk halk masallarında kedi motifi, sadece fiziki varlığını değil, sihirli rehberlik, cezalandırıcı rol ve bilgelik gibi özellikleriyle kültürel ve sembolik anlamlarını da yansıtarak toplumsal inanç ve dünya görüşleriyle olan bağına ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türk halk kültüründe kedi motifinin memoralatlar ve masallardaki yeri ele alınmış, kedilere yüklenen sembolik anlamların kültürel inanç ve düşünce sistemleriyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Kedilerin halk anlatılarındaki çok yönlü rolü, onların hem koruyucu ve bilge bir rehber, hem de cezalandırıcı ya da şeytani bir figür olarak betimlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, Türk halkının kedilere atfettiği metaforik anlamları ve bu anlamların tarihsel, coğrafi ve dinî etkilerle nasıl şekillendiğini açıkça göstermektedir.

Türk halk memoralatlarında dikkat çeken bir husus demonik varlıkların ya da cinlerin kedi, kara kedi ya da pis görünümlü kedi/kara kedi olarak tasavvur edilmesidir. Demonik varlıkların ve cinlerin bu donda tasavvur edilmesi ya da Türk halk muhayyilesinde bu şekilde yer etmesi, demonik varlıkların ve özellikle de cinlerin Türk halk inancında pis, kötü bir görünüme sahip olması ile açıklanabilir. Ayrıca, Türk mitolojisi ve Türk şamanlığı göz önünde bulundurulduğunda kara, siyah rengin yeraltıyla ilişkilendirilmesi de bunda etkilidir. Yeraltı hükümdarı Erlik'in, Erlik'in halkının ve yaşadıkları mekânın tasvirlerinde kara renk belirgin bir biçimde öne çıkar. Bu bağlamda, don değiştirdiğine inanılan demonik varlıkların donuna girdikleri hayvanların siyah renkte olması ya da Türk halkı tarafından bu şekilde tasavvur edilmelerinin kökeninde Türk mitolojisinin, özellikle de Türk şamanlığının etkisi açık biçimde

hissedilmektedir. Bir diğer önemli husus, demonik varlıkların ve cinlerin Türk halkı tarafından neden özellikle kedi suretinde görüldüğü ya da bu şekilde tasavvur edildiğidir. Pek çok farklı hayvan mevcut olmasına rağmen demonik varlıkların özellikle memoralat anlatılarında kedi biçiminde tasvir ve tasavvur edilmesi dikkat çekicidir. Kedinin küçük, çevik ve pratik bir hayvan olması, yerleşik hayata geçişle birlikte Türklerin günlük yaşamında her an yanı başında bulunabilmesi, insanların ve insanların geçimini sağlayan hayvanların yaşadığı mekânlara -evlere, ahırlara ve diğer yerlere- kolaylıkla girip çıkabilmesi ve insanlara yarenlik etmesi, bu hayvanı Türk kültüründe insan yaşamına adapte ve yakın kılmıştır. Bu yakınlık, kötü niyetli ve zarar verici özelliklere sahip demonik varlıkların ve cinlerin, insanlara yaklaşabilmek için insana bu denli yakın bir hayvan olan kedinin suretine büründüğü düşüncesini ve inancını doğurmuş olmalıdır. Bu inancın dışavurumu ise halk anlatılarında, özellikle memoralatlarda, kedilerin sıkça yer bulmasıyla kendini göstermektedir.

Masallarda kedilerin don değiştirme, kara kedinin mistik koruyuculuğu ve insanüstü özellikler gibi öğelerle işlev kazanması, onların hem bilge/rehber hem de cezalandırıcı figürler olarak dinamik ve zengin anlam dünyasına sahip olduğunu gösterir; bu roller, yalnızca bireysel hikâyelerden değil, toplumun kolektif bilinçaltı ve kültürel kodlarından beslenir.

Sonuç olarak Türk halk masallarında kedi motifi, bir yandan toplumun inanç sistemlerini, kültürel düşünce yapısını ve ahlaki çıkarımlarını şekillendirirken diğer yandan masalların fantastik dünyasında mizah, gerilim ve çözüm arayışlarına katkı sağlamaktadır. Türk halk kültüründeki kedi motifinin, tarihsel ve kültürel bağlamda anlamını kavramak, toplumun düşünce yapısının ve kolektif hafızasının dinamiklerini çözümlmek için önemli bir fırsat sunmaktadır. Kedi motifi, sadece bir hayvan imgesi olmanın ötesinde, toplumun inanç ve düşünce sistemine ışık tutan bir sembol olarak düşünülmesi ve incelenmelidir. Bu bağlamda bu motif daha geniş perspektifli incelemelerle, işlevli, detaylı ve kapsamlı çalışmalarla ele alınmalıdır.

Etik Beyan

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Çalışma, etik kurul onayı gerektirmediği için etik kurul onayı alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazar(lar) herhangi bir çıkar çatışması bildirmemektedir.

Finansal Destek

Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar

Acıpayamlı, O. (1961). *Türkiye’de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Alptekin, A. B. (2005). *Hayvan masalları* (2. bs.). Akçağ Yayınları.

Aslan, N. (2004). Şekil değiştirme motifinin anlatılarımızdaki bazı yansımaları üzerine. *Millî Folklor*, 16(64), 37–43. https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/namik_aslan_sekil_degistirme_motifi_anlatilar_yansima.pdf

Balıkçı, Ş. (2023). Mardin sahası demonik varlık anlatıları. *Folklor Akademik Dergisi*, 6(2), 778–792. <https://doi.org/10.55666/folklor.1316939>

Baş, M. (2018). Tirebolu çevresinde yerleşik halk inanışları. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 28–44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/otad/article/503191>

Bayat, F. (2012). *Türk mitolojik sistemi 2* (2. bs.). Ötüken Yayınları.

Baysan, M. (2021). Kütahya’da derlenen memorat örnekleri üzerine inceleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(34), 553–572. <https://doi.org/10.12981/mahder.883033>

Boratav, P. N. (2011). *Az gittik uz gittik* (9. bs.). İmge Kitabevi.

Boratav, P. N. (2016a). *100 soruda Türk folkloru*. Bilgesu Yayınları.

Boratav, P. N. (2016b). *100 soruda Türk halk edebiyatı* (4. bs.). Bilgesu Yayınları.

Boz, İ. (2023). Anadolu masallarındaki yasak (tabu) motiflerinin kültürel unsurlar açısından incelenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(41), 69–81. <https://doi.org/10.12981/mahder.1190327>

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk halk kültüründe memoratlar ve halk inançları*. Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2009). Türk halk kültüründe şeytan telakkisi üzerine tespitler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2(3–4), 269–282. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mahder/article/407543>

Çoruhlu, Y. (2011). *Türk mitolojisinin ana hatları* (4. bs.). Kabalıcı Yayınları.

Doğan, S. (2009). *Kırgız masalları (Metin-inceleme)* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Duvarcı, A. (2005). Türklerde tabiat üstü varlıklar ve bunlarla ilgili kabuller, inanmalar, uygulamalar. *Bilgi*, 32, 125–144. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/article/267804>

Erin, İ. (2019, Temmuz 23). Cinleri gören Dursun Dayı ile cinlerin düğün yaptıkları dereye gittik–paranormal olaylar [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=MU9IKWNXTwA&ab_channel=izzeterin

Fedakâr, S. (2011). *Özbek sözlü geleneğinde masallar*. Egetan Yayınevi.

Gökçen Kayabaşı, R., & Aydoğan, T. (2018). Aksaray efsanelerinde mitolojik izler. *Turkish Studies*, 13(28), 453–468. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14666>

Günay, U. (1992). Masal. In *Türk Dünyası El Kitabı* (Cilt 3, s. 321). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Kara, E. (2017). *Türk destanlarında Şamanistik unsurların tespiti ve değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Küçük, A. (2011). Doğu Karadeniz yöresi doğum sonrası inanış ve uygulamalarında cadı/obur. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 12, 123–136. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/article/175544>

Ögel, B. (2020). *Türk mitolojisi* (8. bs., Cilt 2). Altınordu Yayınları.

Özcan, D., & Bahadır, Y. (2020). Uşak masallarında olağanüstülükler motifi. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 268–285. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uhad/article/675255>

Özkan, İ. (2023). Bulgaristan Türk masalları. In F. A. Turan & M. N. Önal (Ed.), *Türk dünyası masal araştırmaları* (ss. 249–284). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. https://akmb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/05/Turk-Dunyasi-Masal-Arastirmalari_.pdf

Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve mitoloji sözlüğü*. Phoenix Yayınları.

Polat, İ. (2019). Anlatılardan seyahatnamelere olağanüstü bir varlık: Keftar ya da Kaftarküski. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyatı ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 399–408. <https://doi.org/10.12992/TURUK825>

Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Akçağ Yayınları.

Shakori, S. (2010). Ürmiye halkı arasında mevcut bazı Türk halk inançlarına bir bakış. In *III. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi* (s. 903–907). İstanbul Kültür Üniversitesi.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024, Kasım 5). *Altın Jüzik/Altın Yüzük* [e-Kitap]. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78577/kazak-halk-edebiyati.html>

Tezel, N. (1997). *Türk masalları 1* (5. bs.). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Torun, A., & Yıldız, K. (2013). Bir eğitim metodu olarak tehdit ve korkutma içeren ninniler ve bunların Jung’un “ortak bilinçdışı” kavramı açısından tahlili. *Electronic Turkish Studies*, 8(8). <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4926>

Yedi Kardeşler. (2017). *Hikayelerimizden*. <https://hikayelerimizden.com/masal-2/yedi-kardesler.html>

Yılmaz, M. (2023). Mucur’da kırklama geleneğine bağlı inanış ve uygulamalar üzerine bir değerlendirme. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 8(1), 50–77. <https://doi.org/10.30568/tullis.1279106>

Yüksel, D. (2007). *Gaziantep ve çevresinde doğumla ilgili inanış ve uygulamalar* [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>